KOKAND UNIVERSITY HERALD SCIENTIFIC E-JOURNAL
ISSN: 2181-1695
QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI
KOKAND UNIVERSITY HERALD
ВЕСТНИК КОКАНДСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
OAK: 01-08/1819/6
www.herald.kokanduni.uz

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA FUNKSIONAL-SEMANTIK KATEGORIYALARNING QIYOSIY TAHLILI

Avazova Lobar Buriyevna,
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti “Rus tili va adabiyoti” kafedrasi o‘qituvchisi.
lobaravazova7@.com
+998999338404
Rajabboyeva Ezoza Murod qizi,
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti talabasi.
rajabboyevaezoza6@gmail.com
Qashqadaryo viloyati, Qarshi shahar
DOI: https://doi.org/10.54613/ew4cvy21

MAQOLA HAQIDA/ О СТАТЬЕ
Qabul qilindi: 6-noyabr 2026-yil
Tasdiqlandi: 9-noyabr 2026-yil
Jurnal soni: 20-A
Maqola raqami: 9

KALIT SO‘ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА
funksional-semantik kategoriya, qiyosiy tahlil, o‘zbek tili, ingliz tili, funksional grammatika, semantika, grammatik vositalar, leksik vositalar, til tipologiyasi, lingvistik tahlil

ANNOTATSIYA/ АННОТАЦИЯ
Ushbu maqolada o‘zbek va ingliz tillarida funksional-semantik kategoriyalarning o‘ziga xos xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Funksional-semantik kategoriyalarning nazariy asoslari, ularning til tizimidagi o‘rni hamda grammatik va leksik vositalar orqali ifodalanish xususiyatlari yoritiladi. Shuningdek, ikki tilning tipologik xususiyatlari asosida funksional-semantik kategoriyalarning umumiy va farqli jihatlari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot davomida qiyosiy tahlil, tavsifiy va kontekstual tahlil usullaridan foydalanish nazarda tutiladi. O‘zbek va ingliz tillaridagi grammatik qurilish hamda semantik munosabatlarni o‘rganish orqali mazkur kategoriyalarning nutq jarayonidagi funksional imkoniyatlarini aniqlashga e’tibor qaratiladi. Tadqiqot natijalari qiyosiy tilshunoslik, funksional grammatika va tarjimashunoslik sohalarida nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega. Shuningdek, maqolada funksional-semantik kategoriyalarning til tizimidagi o‘zaro munosabati, ularning grammatik, leksik va sintaktik vositalar yordamida shakllanish xususiyatlariga alohida e’tibor qaratiladi. Mazkur kategoriyalarning qiyosiy tahlili orqali tillarning strukturaviy imkoniyatlari, semantik mazmunni ifodalashdagi o‘ziga xos yondashuvlari hamda universal lingvistik xususiyatlari ochib beriladi.

ABOUT THE PAPER
Accepted: 6 November 2026
Approved: 9 November 2026
Volume: 20-A
Paper number: 9

KEYWORDS
innovative pedagogy, creative pedagogical approach, media technologies, Karakalpak language and literature, professional and methodological competence, integrative enhancement, communicative competence, collaboration, creative thinking, problem-solving, innovative education

ANNOTATION
This article presents a comparative analysis of the specific features of functional-semantic categories in Uzbek and English. It examines the theoretical foundations of functional-semantic categories, their role in the language system, and the ways in which they are expressed through grammatical and lexical means. Based on the typological characteristics of the two languages, the study identifies the similarities and differences between functional-semantic categories. Comparative, descriptive, and contextual analysis methods are proposed for the investigation. Particular attention is paid to identifying the functional potential of these categories in communication through the examination of grammatical structures and semantic relations in Uzbek and English. The findings are expected to contribute to the theoretical and practical development of comparative linguistics, functional grammar, and translation studies. Furthermore, the article pays particular attention to the interrelationship between functional-semantic categories within the language system and the ways in which they are expressed through grammatical, lexical, and syntactic means.

Kirish

Til insonlar o‘rtasidagi muloqotning asosiy vositasi bo‘lib, uning mazmuniy va grammatik imkoniyatlari turli tillarda o‘ziga xos tarzda namoyon bo‘ladi. Har bir til o‘zining grammatik qurilishi, leksik boyligi va semantik xususiyatlari orqali voqelikni ifodalash, fikrni shakllantirish hamda kommunikativ maqsadlarni amalga oshirish imkonini beradi. Shu nuqtayi nazardan, turli tizimlarga mansub tillarda mavjud bo‘lgan funksional-semantik kategoriyalarni o‘rganish zamonaviy tilshunoslikning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, o‘zbek va ingliz tillaridagi funksional-semantik kategoriyalarni qiyosiy o‘rganish har ikki tilning umumiy va o‘ziga xos jihatlarini aniqlash, ularning grammatik hamda semantik imkoniyatlarini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

O‘zbek tili turkiy tillar oilasiga mansub bo‘lib, agglutinativ xususiyati bilan ajralib turadi. Ingliz tili esa german tillari guruhiga mansub bo‘lib, unda analitik grammatik vositalar, yordamchi fe’llar va qat’iy so‘z tartibi muhim o‘rin tutadi. Ushbu tipologik farqlar funksional-semantik kategoriyalarning ifodalanishida ham namoyon bo‘ladi. Masalan, zamon, modallik, aspekt, inkor va shaxs-son kabi ma’nolar har ikki tilda mavjud bo‘lsa-da, ularni ifodalash vositalari, grammatik shakllari va nutqiy qo‘llanish xususiyatlari bir-biridan farq qilishi mumkin.

Funksional-semantik kategoriyalar til birliklarining shakli bilangina emas, balki ularning muayyan ma’noni ifodalashdagi vazifasi bilan ham belgilanadi. Bunday kategoriyalar grammatik shakllar, leksik birliklar, sintaktik qurilmalar va kontekstual vositalarning o‘zaro ta’siri orqali yuzaga chiqadi. Shu sababli ularni faqat morfologik yoki

sintaktik jihatdan o‘rganish yetarli emas. Ularning turli til sathlarida qanday namoyon bo‘lishini, o‘zaro munosabatlarini va nutq jarayonidagi funksiyalarini kompleks ravishda tahlil qilish talab etiladi.

O‘zbek va ingliz tillaridagi funksional-semantik kategoriyalarni qiyosiy o‘rganish nazariy tilshunoslik bilan bir qatorda amaliy til o‘qitish va tarjima faoliyati uchun ham ahamiyatlidir. Ikki tilda bir xil yoki yaqin ma’nolarning turli grammatik vositalar yordamida ifodalanishini aniqlash tarjimada mazmuniy muvofiqlikni saqlash, chet tilini o‘rganishda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni tushuntirish va tillararo kommunikatsiya samaradorligini oshirishga yordam beradi. Shuningdek, bunday tadqiqot natijalari qiyosiy-tipologik izlanishlar uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili

Funksional-semantik kategoriyalarni o‘rganish masalasi zamonaviy tilshunoslikda funksional grammatika, qiyosiy-tipologik tadqiqotlar va semantik tahlil yo‘nalishlari bilan uzviy bog‘liq. O‘zbek tilshunosligida grammatik kategoriyalar, ularning shakllanishi va til tizimidagi vazifalarini o‘rganishda G‘. Abdurahmonov, Sh. Shoabdurahmonov va A. Hojievlarning ilmiy qarashlari muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Mazkur olimlar o‘zbek tilining morfologik tizimi, grammatik shakllari va kategoriyalarining ifodalanish xususiyatlarini yoritib, grammatik ma’no bilan grammatik shakl o‘rtasidagi munosabatlarni izohlashga alohida e’tibor qaratganlar [1, 15–28-b.]. N. Mahmudov va A. Nurmonovlarning ilmiy qarashlarida esa grammatik birliklarning sintaktik munosabatlari, gap qurilishi va mazmuniy yaxlitligi masalalari muhim o‘rin egallaydi. Ushbu yondashuv funksional-semantik kategoriyalarni faqat morfologik hodisa sifatida emas, balki sintaktik birliklar bilan uzviy aloqada o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi [2, 12–25-b.].

A. Hojiev tomonidan ishlab chiqilgan lingvistik terminologiyaga oid izohlar grammatik va semantik tushunchalarning mazmunini aniqlashtirish, ularning ilmiy talqinini izchil qo‘llash uchun muhim manba hisoblanadi. Xususan, funksional-semantik kategoriyalarni tavsiflashda grammatik kategoriya, semantika, morfologik shakl va sintaktik munosabat kabi tushunchalarning nazariy chegaralarini belgilash alohida ahamiyat kasb etadi [3, 15–22-b.].

Xorijiy tilshunoslikda funksional grammatika nazariyasining rivojlanishida S. Dikning ilmiy qarashlari alohida o‘rin tutadi. Olim til birliklarini ularning kommunikativ vazifasi va gap tarkibidagi funksional munosabatlari asosida o‘rganishni taklif etadi. Uning yondashuvida grammatik tuzilish va mazmun o‘rtasidagi munosabat tilning kommunikativ imkoniyatlarini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida talqin qilinadi [4, 18–32-b.]. M. A. K. Halliday va C. Matthiessen tomonidan ishlab chiqilgan funksional grammatika konsepsiyasida esa tilning mazmun yaratish imkoniyatlari, grammatik shakllarning kommunikativ vazifalari hamda semantik munosabatlarning matn tarkibida namoyon bo‘lishi keng yoritilgan. Ushbu qarashlar o‘zbek va ingliz tillaridagi funksional-semantik kategoriyalarni qiyosiy o‘rganishda nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi [5, 20–35-b.].

Ingliz tilining grammatik xususiyatlarini tadqiq etishda R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech va J. Svartviklarning ishlari muhim ahamiyatga ega. Mualliflar ingliz tilidagi grammatik shakllar, fe’l kategoriyalari, yordamchi fe’llar, modal birliklar va sintaktik qurilmalarning qo‘llanish xususiyatlarini tizimli ravishda tahlil qilganlar. Mazkur yondashuv ingliz tilida grammatik ma’nolarning analitik vositalar orqali ifodalanishini o‘rganish imkonini beradi [6, 84–105-b.]. R. Huddleston va G. K. Pullum tadqiqotlarida ingliz tilining grammatik tizimi, xususan, fe’l shakllari, zamon, aspekt, modallik va gapning grammatik tashkil topishi batafsil yoritilgan. Olimlarning qarashlari funksional-semantik kategoriyalarning ingliz tilidagi grammatik ifodalanish mexanizmlarini aniqlashda muhim nazariy manba hisoblanadi [7, 115–132-b.].

Funksional-semantik kategoriyalarning alohida tarkibiy qismlarini o‘rganishda B. Comrie tomonidan ishlab chiqilgan zamon va aspekt nazariyalari alohida e’tiborga loyiq. Olim aspekt kategoriyasini harakatning kechish xarakteri, davomiyligi va chegaralanganligi bilan bog‘liq semantik hodisa sifatida izohlaydi [8, 3–18-b.]. Shuningdek, uning zamon kategoriyasiga oid qarashlarida harakatning vaqtga munosabati va grammatik zamon shakllarining mazmuniy xususiyatlari tahlil qilinadi [9, 1–15-b.]. F. R. Palmerning modallik masalasiga bag‘ishlangan tadqiqotlarida esa so‘zlovchining voqelikka munosabati, ehtimollik, zarurat, imkoniyat va grammatik modallik shakllari o‘rtasidagi aloqalar yoritilgan [10, 1–20-b.].

J. Lyonsning semantikaga oid ilmiy qarashlari til birliklarining ma’no xususiyatlari, semantik munosabatlar va mazmunning til tizimida shakllanishini nazariy jihatdan tushuntirishda muhim o‘rin egallaydi. Uning yondashuvi grammatik va leksik vositalar orqali ifodalanadigan ma’nolarni o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilish imkonini beradi [11, 136–155-b.]. D. Crystalning lingvistik qarashlarida esa ingliz tilining grammatik va semantik xususiyatlari, til birliklarining qo‘llanish doirasi hamda ularning kommunikativ vazifalari keng yoritilgan [12, 190–205-b.].

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur maqolada o‘zbek va ingliz tillaridagi funksional-semantik kategoriyalarning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash maqsadida qiyosiy-tipologik, tavsifiy, kontekstual va komponent tahlil usullaridan foydalanildi. Qiyosiy-tipologik usul orqali ikki tilning grammatik va semantik xususiyatlari o‘zaro solishtirildi. Tavsifiy tahlil asosida zamon, aspekt, modallik, inkor va shaxs-son kategoriyalarining ifodalanish vositalari yoritildi. Kontekstual hamda komponent tahlil usullari yordamida til birliklarining mazmuniy xususiyatlari, semantik munosabatlari va nutq jarayonidagi funksional imkoniyatlari o‘rganildi.

Natijalar

O‘zbek va ingliz tillaridagi funksional-semantik kategoriyalarni qiyosiy o‘rganish natijasida ushbu tillarda semantik mazmunni ifodalashning umumiy qonuniyatlari va o‘ziga xos xususiyatlari mavjudligi aniqlandi. Har ikki tilda zamon, aspekt, modallik, inkor, shaxs va son kabi grammatik-semantik ma’nolar turli til vositalari orqali ifodalanadi. Biroq mazkur ma’nolarning grammatik shakllanishi, ifodalanish usullari va nutq jarayonida qo‘llanishida muayyan farqlar kuzatiladi. Ushbu farqlar, avvalo, o‘zbek va ingliz tillarining morfologik hamda sintaktik tuzilishidagi o‘ziga xosliklar bilan izohlanadi.

Tahlil natijalari o‘zbek tilida grammatik ma’nolarni ifodalashda qo‘shimchalar va morfologik shakllarning muhim o‘rin tutishini, ingliz tilida esa yordamchi fe’llar, so‘z tartibi, fe’l shakllari va leksik vositalarning faol qo‘llanishini ko‘rsatadi. O‘zbek tilida grammatik ma’nolar ko‘pincha so‘z negiziga qo‘shimchalar qo‘shish orqali yuzaga chiqsa, ingliz tilida ayrim ma’nolar analitik shakllar, yordamchi birliklar va sintaktik qurilmalar yordamida ifodalanadi. Shu bilan birga, har ikki tilda ham grammatik va leksik vositalar o‘zaro aloqada bo‘lib, muayyan semantik mazmunning shakllanishida ishtirok etadi.Zamon kategoriyasining qiyosiy tahlili har ikki tilda harakat va holatning vaqtga munosabati grammatik shakllar hamda kontekst orqali ifodalanishini ko‘rsatadi. Biroq ingliz tilida zamon va aspekt ma’nolarini ifodalashda yordamchi fe’llar va murakkab fe’l shakllari muhim ahamiyatga ega. O‘zbek tilida esa fe’l shakllari, qo‘shimchalar va payt bildiruvchi leksik birliklar mazkur ma’nolarni ifodalashda faol qo‘llanadi. Bu holat zamon ma’nosini faqat fe’l shakli asosida emas, balki gapning umumiy mazmuni va kontekst bilan bog‘liq holda o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi.Modallik kategoriyasini o‘rganish natijasida imkoniyat, zarurat, ehtimollik, istak va so‘zlovchining munosabati kabi ma’nolar har ikki tilda turli grammatik hamda leksik vositalar orqali ifodalanishi kuzatiladi. Ingliz tilida modal fe’llar muhim vosita

hisoblansa, o‘zbek tilida modal so‘zlar, ayrim fe’l shakllari va boshqa grammatik-leksik birliklar ushbu ma’nolarni ifodalashda qatnashadi. Demak, modallik kategoriyasining mazmuni umumiy xususiyatlarga ega bo‘lsa-da, uning til tizimidagi shakllanish usullari o‘ziga xosdir [9].

Inkor kategoriyasining qiyosiy tahlili ham ikki til o‘rtasidagi muhim farqlarni ochib beradi. O‘zbek tilida inkor ma’nosi, jumladan, fe’lga qo‘shiladigan inkor qo‘shimchasi orqali ifodalansa, ingliz tilida inkor ko‘pincha not yuklamasi, yordamchi fe’llar va ayrim inkor ma’noli leksik birliklar yordamida shakllanadi. Har ikki tilda inkorning mazmuni va qo‘llanishi gapning grammatik tuzilishi hamda kommunikativ vazifasiga bog‘liq bo‘lishi mumkin.Tadqiqot doirasidagi nazariy tahlil funksional-semantik kategoriyalarni alohida grammatik shakllar yig‘indisi sifatida emas, balki bir xil yoki yaqin semantik mazmunni ifodalashda ishtirok etuvchi turli til vositalarining o‘zaro bog‘liq tizimi sifatidao‘rganish muhimligini ko‘rsatadi. Bunda morfologik shakllar, leksik birliklar, sintaktik qurilmalar va kontekst o‘zaro ta’sirda namoyon bo‘ladi. Natijada funksional-semantik kategoriyalarning mazmuni tilning birgina sathi bilan cheklanmasligi, aksincha, bir necha sath birliklarining hamkorligi orqali yuzaga chiqishi asoslanadi [10].

Qiyosiy tahlil natijalaridan kelib chiqib, quyidagi xulosalarni shakllantirish mumkin:

O‘zbek va ingliz tillarida funksional-semantik kategoriyalar inson tafakkuri va voqelikni til orqali ifodalash bilan bog‘liq umumiy semantik vazifalarni bajaradi.

Ushbu kategoriyalarning ifodalanish usullari tillarning morfologik va sintaktik xususiyatlariga ko‘ra farqlanadi.

Grammatik va leksik vositalar funksional-semantik ma’nolarni shakllantirishda o‘zaro uzviy aloqada ishtirok etadi.

Zamon, aspekt, modallik va inkor kabi kategoriyalarni qiyoslashda grammatik shakllar bilan bir qatorda kontekst va nutqiy vaziyatni ham hisobga olish zarur.

Funksional-semantik kategoriyalarni qiyosiy o‘rganish tarjima jarayonida semantik muvofiqlikni saqlash va chet tillarini o‘qitish metodikasini takomillashtirish uchun muhim nazariy asos yaratadi.

O‘zbek va ingliz tillaridagi funksional-semantik kategoriyalarning qiyosiy tahlili ularning umumiy semantik asoslari bilan bir qatorda, ifodalanish shakllari va grammatik tashkil topishidagi farqlarni ham yoritishga imkon beradi. Mazkur natijalar funksional grammatika, qiyosiy-tipologik tilshunoslik va tarjimashunoslik yo‘nalishlarida keyingi tadqiqotlar olib borish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin [11].

Muhokama

O‘zbek va ingliz tillaridagi funksional-semantik kategoriyalarni qiyosiy o‘rganish tilning grammatik tuzilishi bilan mazmuniy imkoniyatlari o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni anglashga yordam beradi. Mazkur masalaga yondashishda, avvalo, til kategoriyalarining universal va milliy xususiyatlari o‘rtasidagi nisbatga e’tibor qaratish lozim. Chunki inson tafakkurida shakllanadigan vaqt, imkoniyat, zarurat, munosabat va inkor kabi tushunchalar har ikki tilda mavjud bo‘lsa-da, ularning grammatik ifodalanishi tilning tarixiy taraqqiyoti, strukturaviy imkoniyatlari va nutqiy an’analari bilan belgilanadi.

Ushbu jihatdan funksional-semantik kategoriyalarni faqat grammatik shakllarning o‘zaro muvofiqligi asosida qiyoslash yetarli emas. Bir tilning muayyan grammatik vositasi ikkinchi tilda har doim ham aynan shunday shakl bilan ifodalanmasligi mumkin. Ayrim hollarda bir tildagi morfologik birlik boshqa tilda leksik vosita, yordamchi konstruksiya yoki sintaktik qurilma orqali beriladi. Bu holat tillararo mazmuniy muvofiqlikni belgilashda shakliy o‘xshashlikdan ko‘ra funksional yaqinlik muhimroq ekanini ko‘rsatadi.

Masalan, o‘zbek va ingliz tillarida modal munosabatlarning ifodalanishida turli grammatik imkoniyatlar mavjud. Ingliz tilida modal fe’llar orqali ifodalangan mazmun o‘zbek tilida ayrim hollarda modal so‘zlar, fe’l shakllari yoki qo‘shimcha sintaktik vositalar yordamida beriladi. Bunda tarjima jarayonida nafaqat lug‘aviy ma’no, balki so‘zlovchining fikrga munosabati, ishonch darajasi va kommunikativ maqsadini ham saqlash talab etiladi.

Yana bir muhim jihat funksional-semantik kategoriyalarning o‘zaro munosabatida namoyon bo‘ladi. Zamon, aspekt va modallik kategoriyalari nutqda ko‘pincha bir-biridan mustaqil holda emas, balki yaxlit mazmuniy birlik sifatida yuzaga chiqadi. Masalan, muayyan fe’l shakli harakatning vaqtini bildirish bilan birga, uning davomiyligi, tugallanganligi yoki amalga oshish ehtimoli haqida ham qo‘shimcha ma’lumot berishi mumkin. Shuning uchun bunday birliklarni tahlil qilishda ularning alohida grammatik xususiyatlari bilan bir qatorda, umumiy mazmun yaratishdagi ishtirokini ham hisobga olish zarur.

Shuningdek, funksional-semantik kategoriyalarning nutqiy vaziyatga bog‘liqligi qiyosiy tahlilning muhim masalalaridan biridir. Bir xil grammatik shakl turli kontekstlarda turlicha pragmatik ma’no kasb etishi mumkin. Bu esa til birliklarining semantik imkoniyatlarini aniqlashda matn mazmuni, so‘zlovchi maqsadi va kommunikativ sharoitni e’tibordan chetda qoldirmaslik lozimligini anglatadi.

Shu nuqtayi nazardan, o‘zbek va ingliz tillaridagi funksional-semantik kategoriyalarni qiyosiy o‘rganish tarjima amaliyotida muqobil grammatik vositalarni tanlash, tillarni o‘qitishda grammatik ma’nolarni tushuntirish va turli lingvistik tizimlar o‘rtasidagi mazmuniy munosabatlarni aniqlash uchun muhim ahamiyatga ega. Mazkur yondashuv til hodisalarini faqat shakliy jihatdan emas, balki ularning kommunikativ vazifasi va mazmuniy imkoniyatlari asosida baholash zarurligini ko‘rsatadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek va ingliz tillaridagi funksional-semantik kategoriyalarni qiyosiy o‘rganish har ikki tilning grammatik tuzilishi, semantik imkoniyatlari va nutq jarayonidagi funksional xususiyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi. Funksional-semantik kategoriyalar til tizimining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ular orqali turli mazmuniy munosabatlar, jumladan, zamon, aspekt, modallik, inkor, shaxs va son bilan bog‘liq ma’nolar ifodalanadi. Mazkur kategoriyalarni qiyosiy tahlil qilish tillarning umumiy semantik qonuniyatlari va o‘ziga xos grammatik xususiyatlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek va ingliz tillari bir-biridan morfologik va sintaktik tuzilishi jihatidan farq qilsa-da, ularda ko‘plab umumiy funksional-semantik ma’nolar mavjud. O‘zbek tilida grammatik ma’nolarni ifodalashda turli qo‘shimchalar va morfologik shakllar muhim o‘rin tutsa, ingliz tilida yordamchi fe’llar, fe’l shakllari, so‘z tartibi va leksik vositalardan keng foydalaniladi. Ushbu farqlar muayyan semantik mazmunning har ikki tilda turli usullar bilan ifodalanishiga sabab bo‘ladi. Shu bilan birga, grammatik va leksik vositalarning o‘zaro ta’siri ikkala til uchun ham muhim xususiyat hisoblanadi.

Funksional-semantik kategoriyalarni o‘rganishda ularning faqat grammatik shakllar orqali ifodalanishini emas, balki leksik birliklar, sintaktik qurilmalar va kontekst bilan bog‘liq jihatlarini ham hisobga olish zarur. Chunki bir xil semantik ma’no turli til vositalari orqali ifodalanishi, uning aniq mazmuni esa nutqiy vaziyatga qarab o‘zgarishi mumkin. Shu sababli funksional-semantik kategoriyalarni kompleks va tizimli yondashuv asosida tahlil qilish qiyosiy tilshunoslikning muhim vazifalaridan biridir [12].

O‘zbek va ingliz tillaridagi funksional-semantik kategoriyalarning qiyosiy tahlili tarjima nazariyasi va amaliyoti uchun ham katta ahamiyatga ega. Ikki til o‘rtasidagi grammatik-semantik farqlarni aniqlash tarjimada mazmunni to‘g‘ri yetkazish, muqobil til vositalarini tanlash va tarjima jarayonida yuzaga keladigan

qiyinchiliklarni kamaytirishga yordam beradi. Bundan tashqari, mazkur tadqiqot natijalaridan ingliz tilini o‘qitish, o‘zbek tilining grammatik xususiyatlarini chuqurroq o‘rganish va tillararo muloqot samaradorligini oshirishda foydalanish mumkin.

Umuman olganda, o‘zbek va ingliz tillaridagi funksional-semantik kategoriyalarni qiyosiy o‘rganish ushbu tillarning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash bilan birga, ularning mazmuniy va funksional jihatdan o‘zaro munosabatlarini ochib beradi. Mazkur yo‘nalishdagi tadqiqotlarni yanada kengaytirish, turli janrlardagi matnlar va real nutqiy materiallarni tahlil qilish orqali funksional-semantik kategoriyalarning qo‘llanish qonuniyatlarini yanada aniqroq belgilash mumkin. Bu esa funksional grammatika va qiyosiy-tipologik tilshunoslikning nazariy asoslarini boyitishga hamda ularning amaliy imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Абдураҳмонов Ғ., Шоабдураҳмонов Ш., Ҳожиев А. Ўзбек тили грамматикаси. I том. Морфология. – Тошкент: Фан, 1975.
2. Маҳмудов Н., Нурмонов А. Ўзбек тилининг назарий грамматикаси (синтаксис). – Тошкент: Ўқитувчи, 1995.
3. Ҳожиев А. Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2002.
4. Dik, S. C. The Theory of Functional Grammar. Part 1: The Structure of the Clause. – 2nd revised edition. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 1997.
5. Halliday, M. A. K., Matthiessen, C. M. I. M. Halliday’s Introduction to Functional Grammar. – 4th edition. London: Routledge, 2014.
6. Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., Svartvik, J. A Comprehensive Grammar of the English Language. – London: Longman, 1985.
7. Huddleston, R., Pullum, G. K. The Cambridge Grammar of the English Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
8. Comrie, B. Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems. – Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
9. Comrie, B. Tense. – Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
10. Palmer, F. R. Mood and Modality. – 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
11. Lyons, J. Semantics. Volumes 1–2. – Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
12. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.